

ورزش دانشجویی جمهوری اسلامی ایران: چشم‌انداز و راهبردهای توسعه^۱

مهرزاد حمیدی^۱، علیرضا الهی^۲، حسین اکبری یزدی^۳، محسن حمیدی^۴

پژوهشگاه تربیت بدنی و علوم ورزشی وزارت علوم تحقیقات و فناوری

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۱/۲۲ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۰/۲/۱۱

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر تدوین برنامه راهبردی توسعه ورزش دانشجویی است و برای انجام آن از روش مطالعات توصیفی (روش مطالعات راهبردی) استفاده شده است. به این منظور، پس از بررسی وضعیت موجود و مطالعه تطبیقی کشورهای مینا، فهرست مقدماتی قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای (SWOT) ورزش دانشجویی تهیه شد. فهرست مذکور طی جلسات متعددی با حضور نخبگان و مدیران تربیت بدنی دانشگاه‌های سراسر کشور (۸۳ نفر) ویرایش و از نظر میزان اهمیت بررسی شد. گفتنی است در انتخاب اعضای جلسات از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. در هر یک از موارد مربوط به SWOT، هفت گویه (در مجموع ۲۸ گویه) به‌عنوان گویه‌های اولویت‌دار شناسایی شدند. همچنین چشم‌انداز توسعه ورزش دانشجویی ایران توسط این افراد تدوین شد. چشم‌انداز تدوین شده عبارت است از: ایجاد فرصت‌های برابر و گسترش محیطی سالم برای مشارکت دانشجویان در فعالیت‌های ورزشی. در مرحله بعد، با استفاده از تکنیک ماتریس TOWS استراتژی‌های توسعه ورزش دانشجویی تدوین شد. برخی از مهم‌ترین راهبردهای پیشنهادی مطالعه حاضر عبارت بودند از: توسعه خصوصی‌سازی و واگذاری اختیارات اجرایی، حاکمیت برنامه محوری در نهادهای زیرمجموعه ورزش دانشگاهی ایران، تقویت فدراسیون ملی ورزش دانشجویی و ایجاد واحدهای استانی آن، توسعه اماکن ورزشی با اولویت دختران دانشجو و تقویت نظام کارآفرینی و نهضت داوطلبی ورزش دانشجویی. با توجه به راهبردهای مطالعه حاضر پیشنهاد می‌شود سازمان‌های متولی ورزش دانشجویی (اعم از بخش دولتی و غیردولتی) برنامه‌های عملیاتی خود را در راستای تحقق چشم‌انداز و راهبردهای توسعه ورزش دانشجویی تدوین و اجرا کنند.

کلیدواژه‌های فارسی: ورزش دانشجویی، توسعه، برنامه راهبردی، چشم‌انداز، تحلیل SWOT.

۱. استادیار دانشگاه تهران Email: meh_hamidi@yahoo.com

۲. استادیار دانشگاه تربیت معلم تهران

۳. دانشجوی دکتری مدیریت و برنامه‌ریزی در ورزش دانشگاه تهران (نویسنده مسئول) Email: alirezaelahi@yahoo.com

۴. دانشجوی کارشناس ارشد مدیریت ورزشی دانشگاه تهران (پرديس بين‌المللی کیش) Email: Akbarihosseini@yahoo.com

مقدمه

ورزش پرورشی^۱ در برگیرنده تربیت بدنی و ورزش در واحدهای آموزش رسمی اعم از مدارس، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور است؛ بنابراین جامعه هدف ورزش پرورشی در وضعیت ایده‌آل، شامل تمام افرادی است که در واحدهای آموزش رسمی مشغول به تحصیل‌اند (۱). ورزش دانشجویی بخشی اصلی از فرآیند ورزش پرورشی محسوب می‌شود. این بخش می‌تواند با ایجاد محیط و فرصت مناسب، تمام دانشجویان را در موقعیت‌های تفریحی و رقابتی سالم قرار دهد و با پاسخ‌گویی به نیازهای اساسی آنان، برنامه‌هایی برای تقویت جسم و روح آن‌ها ارائه کند. از آنجا که دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی عالی وظیفه تأمین نیروی انسانی متخصص، آموزش و ارتقای علمی و نظری دانشجویان را دارند، گسترش تربیت بدنی و ورزش در میان دانشجویان می‌تواند به توسعه مهارت‌های اجتماعی دانشجویان نیز منجر شود، مهارت‌هایی چون روح دوستی، رفتار جمعی، مسئولیت‌پذیری، قانون‌مداری، احترام به حقوق دیگران، اعتماد به نفس و مثبت‌اندیشی در مورد آینده در میان کسانی که قرار است در آینده نزدیک مسئولیت‌هایی مهم و کلیدی در عرصه‌های مختلف بر عهده گیرند. بدیهی است ارائه خدمات ورزشی مختلف به چنین افرادی نیازمند وجود اهداف و برنامه‌های مشخص و نیز تدوین چشم‌اندازی شفاف در افق زمانی مشخص است. هنگامی که چشم‌انداز ورزش دانشجویی مشخص باشد، اولین گام برای تدوین برنامه‌های مختلف طی شده است. وجود سلسله مراتب مختلف برنامه‌ها در ورزش دانشجویی و اجرای مناسب آن‌ها باعث خواهد شد روند رشد و توسعه ورزش دانشجویی هر چه بیشتر تسهیل شود و از این رهگذر، یکی از راه‌های رشد و شکوفایی استعدادها و سرشار دانشجویان هموارتر گردد. برنامه‌ریزی تلاشی هماهنگ شده به‌وجود می‌آورد و مسیر را به مدیران و کارکنان نشان می‌دهد. وقتی همه اعضای سازمان بدانند سازمان در چه مسیری حرکت می‌کند و آن‌ها برای رسیدن به اهداف چه باید بکنند، می‌توانند فعالیت‌های خود را هماهنگ کنند. به این ترتیب همکاری و کارگروهی به‌وجود می‌آید. از طرف دیگر، نبود برنامه‌ریزی موجب می‌شود اعضای مختلف سازمان و واحدهایشان برخلاف یا موازی یکدیگر عمل کنند. سرانجام اینکه برنامه‌ریزی، اهداف و استانداردهایی به‌وجود می‌آورد که کنترل را آسان می‌کند، بدون برنامه‌ریزی، کنترل مؤثر نیز ممکن نیست؛ بنابراین لزوم برنامه‌ریزی را می‌توان در دلایلی چون تعیین مسیر، کاهش تأثیر تغییرات، به حداقل رساندن ضایعات و اضافات و ایجاد استانداردهایی برای تسهیل کنترل جستجو کرد (۲). سازمان‌ها و

مؤسسات اداری امروز، به حدی پیچیده شده‌اند که بدون برنامه‌ریزی‌های دقیق امکان ادامه حیات ندارند. سازمان‌های ورزشی نیز از این مقوله مستثنی نیستند. برنامه‌ریزی در نهادهای ورزشی، همانند هر سازمان دیگری، مهم‌ترین وظیفه مدیریت به شمار می‌رود. در حقیقت، برنامه‌ریزی در سیستم‌های ورزشی باعث می‌شود اهداف همه فعالیت‌ها و تلاش‌های گروهی تعیین شده و نحوه دستیابی به آن اهداف طرح‌ریزی شود. این موضوع در ورزش دانشجویی نیز از صدق می‌کند؛ از این رو با توجه به اهمیت برنامه‌ریزی کلان و تدوین چشم‌انداز در ورزش دانشجویی، بسیاری از کشورهای صاحب‌نام به تدوین برنامه‌های راهبردی خود پرداخته‌اند. جدول ۱ بیانگر چشم‌انداز برنامه راهبردی چند کشور منتخب به همراه طول مدت برنامه راهبردی آن‌هاست (۳-۷).

با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش حاضر در پی آن است که پس از بررسی وضع موجود، وضع مطلوب، مطالعه اسناد بالادستی و تعیین قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، چشم‌انداز و راهبردهای توسعه نظام ورزش دانشجویی را تدوین کند. تا کنون برنامه‌هایی مانند برنامه چهارم توسعه و نظام جامع تربیت بدنی و ورزش کشور ورزش دانشجویی را به نوعی مدنظر قرار داده‌اند؛ به عنوان نمونه برنامه چهارم توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در ماده ۱۱۷ مقوله ورزش تکالیفی در مقوله ورزش برای سازمان‌های دولتی تعیین کرده است. در بند ۳ بخش الف ماده مذکور «وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، علوم تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف شده‌اند که برنامه جامع ارتقای ورزش مدارس، هماهنگی و انسجام و رشد و ارتقای ورزش دانشجویی، توسعه اماکن و فضاهای ورزش سرپوشیده (با اولویت دختران) و روباز، افزایش ساعت‌های درس تربیت بدنی، ایجاد باشگاه‌های ورزشی و تربیت نیروهای انسانی مورد نیاز بخش تربیت بدنی را تنظیم و اجرا نمایند» (۸). همچنین نظام جامع تربیت بدنی و ورزش کشور نیز در مؤلفه ورزش تعلیم و تربیتی، توسعه ورزش دانشجویی را مدنظر قرار داده و راهبردهایی نیز برای آن مشخص کرده است (۱). در این میان آنچه مهم و ضروری به نظر می‌رسد تعیین چشم‌انداز و راهبردهای مشخص برای ورزش دانشجویی است به گونه‌ای که مطابق با اهداف، شرح وظایف و ساختار آموزش عالی کشور به توسعه ورزش دانشجویان بپردازد؛ از این رو، هدف اصلی پژوهش حاضر بر همین موضوع بنا نهاده شد. برنامه‌ریزی کلان در افقی پنج ساله باعث می‌شود تلاش‌ها و مساعی جامعه ورزش دانشگاهی در قالب چارچوبی وحدت‌بخش در جهت تحقق اهداف کلان آموزش عالی و ورزش کشور قرار گیرد، از فعالیت‌های موازی کاسته شود و برآیند تلاش‌ها در راستای نیل به اهداف قرار گیرد. با استفاده از چنین برنامه‌ریزی راهبردی‌ای، علاوه بر مزایای موجود در بطن فرآیند

برنامه‌ریزی، می‌توان به انجام اثربخش‌تر و کارآمدتر مسئولیت‌های نهادهای متولی ورزش دانشجویی کشور امید داشت.

جدول ۱. چشم‌انداز ورزش دانشجویی چند کشور منتخب

کشور	عنوان سازمان ورزش دانشجویی	چشم‌انداز	طول مدت برنامه
کانادا	انجمن ورزش بین دانشگاهی کانادا (CIS)	غنی‌سازی تجربه‌های تحصیلی ورزشکاران از طریق برنامه‌های ورزشی ملی	۲۰۰۵-۲۰۰۹
استرالیا	انجمن ورزش دانشگاهی استرالیا (AUS)	قرار دادن ورزش دانشجویی به‌عنوان بخش اساسی زندگی دانشجویی و زیربنای اصلی ورزش استرالیا	۲۰۰۳-۲۰۰۷
نیوزلند	اتحادیه ورزش‌هایی دانشگاهی نیوزلند (USNZ)	گسترش محیط مشارکت در سطوح مختلف منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی ورزش برای دانشجویان	۲۰۰۳-۲۰۰۷
بریتانیا	انجمن ورزش‌هایی دانشگاهی بریتانیا (BUSA)	اطمینان از ارتقای تجربیات دوران دانشجویی از طریق فعالیت‌ها و رقابت‌های ورزشی	۲۰۰۶-۲۰۰۹
ایالات متحده آمریکا	انجمن ملی ورزش دانشگاهی (NCAA)	اداره سالم و منصفانه و ایجاد یکپارچگی در رقابت‌های ورزش دانشجویی و ارتقای تجربیات آموزشی دانشجویان ورزشکار	۲۰۰۸-۲۰۱۲

روش‌شناسی پژوهش

روش اجرای پژوهش باید متناسب با مفهوم مورد مطالعه و دارای جامعیت باشد. به همین دلیل برای پژوهش حاضر روش مطالعات توصیفی (روش مطالعات راهبردی) انتخاب شده است. داده‌های مورد نیاز با بهره‌گیری از روش‌های کیفی و شیوه تحلیل مطالعات راهبردی جمع‌آوری و تحلیل شدند. همچنین در روش‌شناختی پژوهش حاضر انتخاب یک مدل به عنوان الگویی فرآیندی برای تدوین برنامه راهبردی ورزش دانشجویی، محور اصلی مطالعات بود. در این مدل، به‌منظور اجرای پژوهش، فرآیندی شامل مراحل زیر طی شد:

۱. بررسی وضعیت موجود (مطالعه برنامه‌های اول تا چهارم توسعه و برنامه‌های تمامی سازمان‌های فعال در زمینه ورزش دانشجویی اعم از اداره کل تربیت بدنی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه پیام نور و دانشگاه جامع علمی-کاربردی)

۲. مطالعه تطبیقی

۳. برگزاری جلسات متعدد طوفان مغزی با حضور خبرگان ورزش دانشجویی، مدیران تربیت بدنی دانشگاه‌ها و رؤسای انجمن‌هایی ورزشی (جلسات عمومی: ۸۳ نفر، با هماهنگی اداره کل تربیت

- بدنی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری): در انتخاب خبرگان ورزشی از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. اعضای شورای راهبردی تحقیق ۱۳ نفر بودند شامل: ۳ نفر از اعضای تیم تحقیق، ۳ نفر از مدیران کل تربیت بدنی اسبق وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۴ نفر از همکاران فعلی اداره کل شامل مدیر و معاونان و ۳ نفر از خبرگان و استادان مدیریت ورزشی.
۴. تدوین چشم‌انداز توسعه ورزش دانشجویی در جلسات شورای راهبردی
۵. تدوین فهرست اولیه قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها: در این مرحله از تحقیق فهرست مقدماتی SWOT آماده شد و در هر مورد ۳۰ تا ۴۰ آیتم بررسی و امتیازدهی شدند.
۶. تدوین فهرست نهایی قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها^۱ (SWOT) و تحلیل آن
۷. تدوین استراتژی‌های توسعه ورزش دانشجویی
- گفتنی است در بخش مطالعه تطبیقی وضعیت برنامه راهبردی ورزش دانشجویی در کشورهای ایالات متحده آمریکا، انگلستان، کانادا، استرالیا، نیوزلند و نیز برنامه راهبردی فدراسیون بین‌المللی ورزش‌های دانشگاهی (FISU) مطالعه شد تا با استفاده از بهینه‌کاو انجام‌شده، مبنایی برای تعیین چشم‌انداز و راهبردهای توسعه نظام ورزش دانشجویی به‌دست آید. روش جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش در بخش وضعیت موجود ورزش دانشجویی و مطالعات تطبیقی به صورت کتابخانه‌ای بود. همچنین در تدوین چشم‌انداز، قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای ورزش دانشجویی طی برگزاری جلسات تشخیص SWOT، از فرم‌های مشخص و از پیش تعیین‌شده‌ای به شرح زیر استفاده شد:
۱. فرم باز مربوط به تعیین چشم‌انداز و شناسایی عوامل SWOT (قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای ورزش دانشجویی کشور): در این مرحله از تحقیق، اعضای جلسات عمومی نظرات آزاد خود را در مورد نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای ورزش دانشجویی ارائه دادند.
۲. فرم بسته عوامل درونی و بیرونی ورزش دانشجویی شامل: قوت‌ها (۳۳ گویه)، ضعف‌ها (۴۷ گویه)، فرصت‌ها (۱۶ گویه) و تهدیدها (۲۹ گویه). این گویه‌ها از جمع‌بندی مطالعات تطبیقی و همچنین پس از برگزاری چندین جلسه بحث و بررسی توسط شورای راهبردی و با استفاده از داده‌های به‌دست‌آمده در مرحله اول تدوین شدند. برای تعیین اهمیت هر یک از گویه‌ها از مقیاس ۹ گزینه‌ای لیکرت و آمار توصیفی استفاده شد. با توجه به شیوه اجرای مطالعات راهبردی، روایی و پایایی ابزار مورد استفاده با بررسی چندین باره عوامل راهبردی (SWOT) طی جلسات عمومی و جلسات شورای راهبردی تأیید شد.

1. Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats

جدول ۲. ماتریس TOWS برای تعیین راهبردهای توسعه ورزش دانشجویی با استفاده

از قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها

<p>W1: عدم تناسب ساختار تشکیلاتی و نیروی انسانی تربیت بدنی وزارت علوم و ادارات تربیت بدنی دانشگاه‌ها با گستردگی وظایف و حجم عملیات اجرایی</p> <p>W2: فقدان برنامه استراتژیک در اداره کل تربیت بدنی وزارت علوم</p> <p>W3: کمبود امکانات ورزشی دانشگاه‌ها، به‌ویژه امکانات خاص دختران</p> <p>W4: کمبود بهره‌وری (اثربخشی و کارایی) ظرفیت‌های موجود در ورزش دانشگاه‌ها</p> <p>W5: ضعف تبلیغات ورزش در دانشگاه‌ها</p> <p>W6: کمبود بودجه و ناچیز بودن جذب منابع مالی از سایر سازمان‌های دولتی و مردمی</p> <p>W7: محدودیت تحقیقات کاربردی برای رشد و توسعه ورزش دانشجویی</p>	<p>S1: وجود نیروهای کیفی، متخصص و با تجربه در ورزش دانشگاه‌ها</p> <p>S2: ایجاد نظام نظارت و ارزیابی برنامه‌ها و فعالیت‌های تربیت بدنی و اجرای آن در سطوح دانشگاه‌های کشور</p> <p>S3: شورای عالی ورزش در وزارت علوم و دانشگاه‌های کشور</p> <p>S4: انجمن‌های ورزشی تخصصی و دانشجویی در وزارت علوم و در دانشگاه‌ها</p> <p>S5: واگذاری اختیارات برگزاری رویدادهای ورزش دانشجویی به دانشگاه‌ها</p> <p>S6: وجود آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مدون در ورزش دانشجویی</p> <p>S7: تدوین و اجرای منظم برنامه فعالیت‌های سالانه در دانشگاه‌ها از قبیل جشنواره‌ها و المپیادهای درون دانشگاهی و سراسری</p>	<p>عوامل داخلی</p> <p>عوامل خارجی</p>
<p>راهبردهای WO:</p> <p>* توسعه اماکن ورزشی با اولویت دختران دانشجو (O₁, W₃, W₄)</p> <p>* بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی آموزش عالی، پژوهشکده‌ها و دانشگاه‌های کشور در راستای علمی نمودن ورزش دانشگاهی (O₇, W₇, W₄)</p> <p>* تقویت نقش و جایگاه ورزش دانشجویی در عرصه ورزش ملی و بین‌المللی (W₅, O₆, O₅, W₆)</p>	<p>راهبردهای SO:</p> <p>* توسعه خصوصی‌سازی و واگذاری اختیارات اجرایی به فدراسیون ملی، دانشگاه‌ها و انجمن‌های ورزشی تخصصی و دانشجویی (S₇, S₆, S₅, S₄, S₃, S₂)</p> <p>* تقویت فدراسیون ملی ورزش دانشجویی و ایجاد واحدهای استانی آن (O₂, S₅, S₈)</p> <p>* حاکمیت برنامه محوری در نهادهای زیرمجموعه ورزش دانشگاهی کشور (S₅, S₇, S₆, S₄, O₄)</p>	<p>O1: تکلیف قانونی برنامه چهارم مبنی بر افزایش سرانه فضاهای ورزشی با اولویت ورزش دختران و تأکید آن بر ارتقای ورزش دانشجویی (ماده ۱۱۷)</p> <p>O2: وجود فدراسیون ملی ورزش‌های دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران</p> <p>O3: وجود اهداف کمی و شاخص‌های توسعه ورزش دانشگاه‌ها در برنامه چهارم توسعه</p> <p>O4: واحدهای عمومی ۱ و ۲ در برنامه‌های دانشگاه‌ها و پیش‌بینی افزایش آن در برنامه چهارم توسعه</p> <p>O5: همگن بودن جمعیت ورزش دانشجویی کشور و وجود استعدادهای سرشار در جامعه</p> <p>O6: دید مثبت مسئولان کشور و رؤسای دانشگاه‌ها به ورزش دانشجویی و دانشگاهی</p> <p>O7: وجود پژوهشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری</p>
<p>راهبردهای WT:</p> <p>* ایجاد نظام اطلاع‌رسانی و جذب دانشجویان به فعالیت‌های ورزشی (W₅, W₄, T₂, T₃, T₄, T₅, T₆)</p>	<p>راهبردهای ST:</p> <p>* توسعه هماهنگی و انسجام در بخش‌های مختلف آموزش عالی کشور (S₃, S₂, S₅, S₇, T₁)</p> <p>* تقویت نظام کارآفرینی و نهضت داوطلبی ورزش دانشجویی با تکیه بر دانشجویان تربیت بدنی (S₁, S₄, S₅, S₇, T₂, T₃, T₅)</p>	<p>T1: بخشی‌نگری در حوزه‌های کلان آموزش عالی کشور</p> <p>T2: کمبود انگیزه لازم از سوی دانشجویان برای شرکت در فعالیت‌های ورزشی</p> <p>T3: گسترش فزاینده پذیرش دانشجویان تربیت بدنی و اختصاص امکانات ورزشی به گروهی خاص</p> <p>T4: پررنگ بودن جنبه‌های ورزش قهرمانی در مقابل ورزش همگانی در جامعه و رسانه‌ها</p> <p>T5: مشغله بیش از حد دانشجویان از جمله مشکلات درسی، معیشتی، ادامه تحصیل و آینده شغلی آنان</p> <p>T6: افزایش میزان گرایش به تفریحات ناسالم و مواد مخدر در میان جوانان</p> <p>T7: عدم اجرای طرح جامع ورزش کشور</p>

در پایان، به منظور تدوین راهبردهای توسعه پژوهش‌های تربیت بدنی و علوم ورزشی از ماتریس TOWS استفاده شد (۹). در این ماتریس، با استفاده از چهار فهرست قوت‌ها (S)، ضعف‌ها (W)، فرصت‌ها (O) و تهدیدها (T) و مقایسه زوجی آن‌ها با یکدیگر توسط شورای راهبردی تحقیق، راهبردهای چهارگانه ST, SO, WO و WT تدوین شد. ماتریس TOWS نشان می‌دهد که چگونه می‌توان بین فرصت‌ها و تهدیدها (عوامل خارجی) با نقاط قوت و ضعف (عوامل داخلی) توازن ایجاد کرد و به این ترتیب، چهار مجموعه از گزینه‌های راهبردی ممکن را ایجاد نمود.

یافته‌های پژوهش

با توجه به نظرسنجی انجام شده از خبرگان ورزش دانشجویی کشور، بیانیه چشم‌انداز ورزش دانشجویی کشور در قالب برنامه‌ای پنج‌ساله به صورت زیر تدوین شد:

«ایجاد فرصت‌های برابر و گسترش محیطی سالم برای مشارکت دانشجویان در

فعالیت‌های ورزشی»

همچنین به منظور تحقق چشم‌انداز مذکور و با توجه به قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، راهبردهای توسعه ورزش دانشجویی تدوین شد. با توجه به محدودیت حجم مقاله حاضر تنها به ارائه هفت گویه اول فهرست SWOT پرداخته شده و از ذکر تمامی گویه‌ها خودداری شده است. جدول ۲ بیانگر ماتریس TOWS برای تدوین استراتژی‌های توسعه ورزش دانشجویی کشور است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، راهبردهای توسعه ورزش دانشجویی در قالب چهار گزینه راهبردی (SO, ST, WO, WT) تعیین شده‌اند. همچنین ارتباط منطقی بین هر یک از گویه‌های SWOT با راهبردهای تدوین شده در خانه‌های مربوط مشخص شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌گونه که ملاحظه شد در مطالعه حاضر پس از تعیین قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای نظام ورزش دانشجویی کشور به تدوین چشم‌انداز و راهبردهای توسعه این نظام پرداخته شد؛ از این رو، در این بخش به بحث و نتیجه‌گیری در خصوص یافته‌های نهایی مطالعه (راهبردها) پرداخته شده است.

– توسعه خصوصی‌سازی و واگذاری اختیارات اجرایی به فدراسیون ملی، دانشگاه‌ها و انجمن‌های ورزشی تخصصی و دانشجویی

نظام جامع تربیت بدنی و ورزش یکی از ضعف‌های ورزش کشور را عدم موفقیت در جذب بخش

خصوصی به سرمایه‌گذاری قلمداد کرده و گسترش مشارکت بخش‌های غیردولتی در تأمین منابع مالی را از راهبردهای مقابله با این ضعف دانسته است. همچنین در کتاب شماره ۸ دولت هشتم تحت عنوان «ورزش و تربیت بدنی در برنامه سوم»، در برنامه‌های اداره کل تربیت بدنی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بر تأسیس فدراسیون ملی ورزش دانشجویی، بهره‌گیری از حمایت‌های مالی بخش خصوصی در برگزاری رویدادها و المپیادهای ورزشی و جذب حمایت ارگان‌ها و سازمان‌های غیردولتی تأکید شده است (۱۰).

از سوی دیگر، مطابق مندرجات برنامه چهارم توسعه، دولت موظف شده است اقدامات لازم را برای خصوصی سازی در ورزش در پیش گیرد (۸). بدیهی است ورزش دانشجویی (به‌عنوان بخشی از کل ورزش کشور) نیز از این قاعده مستثنی نیست. توسعه و گسترش فعالیت‌های فدراسیون ملی ورزش دانشگاهی به‌عنوان نهادی غیردولتی می‌تواند از راه‌کارهای عملیاتی تحقق این راهبرد باشد. بند ۳ ماده ۱۱۷ برنامه چهارم توسعه کشور نیز وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی را موظف کرده است که در جهت هماهنگی، انسجام و رشد و ارتقای ورزش دانشجویی کشور گام بردارند (۸). به‌نظر می‌رسد با تشکیل هیئت‌های استانی فدراسیون ملی ورزش دانشگاهی و چیدمان صحیح اعضای مجمع عمومی این فدراسیون بتوان هماهنگی و انسجام ورزش دانشجویی را در دانشگاه‌های کشور به‌خوبی توسعه داد. با توجه به سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، تأکیدهای مقام معظم رهبری و تمهیدات دولت پیش‌بینی می‌شود روند خصوصی‌سازی در برنامه پنجم توسعه با شیب تندتری ادامه پیدا کند؛ بنابراین ضروری است مدیران ارشد ورزش دانشجویی نیز با برنامه‌ریزی صحیح، راه‌کارهای عملیاتی تحقق خصوصی‌سازی را در این بخش پیش‌بینی و اجرا کنند.

– تقویت فدراسیون ملی ورزش دانشجویی و ایجاد واحدهای استانی آن

در برنامه چهارم توسعه با تأکید بر سیاست اصلاح ساختار و تشکیلات بخش تربیت بدنی و ورزش به تشکیل فدراسیون‌های جدید، اصلاح و ارتقای ساختار ملی، استانی و دانشگاهی ورزش دانشجویی کشور تأکید شده است (۸). مروری بر وضع موجود ورزش دانشجویی نیز بیانگر پراکندگی فعالیت‌های ورزش دانشجویی در اداره کل تربیت بدنی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، اداره کل تربیت بدنی دانشگاه آزاد اسلامی، اداره کل تربیت بدنی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، اداره کل تربیت بدنی دانشگاه پیام نور و همچنین دانشگاه علمی - کاربردی است. به نظر می‌رسد وجود تشکیلاتی ملی مانند فدراسیون ملی ورزش دانشگاهی به تکلیف قانونی برنامه چهارم توسعه مبنی بر ایجاد انسجام و ارتقای ورزش دانشجویی کمک

می‌کند. بدین منظور، تشکیلات ستادی تربیت بدنی بخش‌های مختلف آموزش عالی می‌توانند تنها به سیاست‌گذاری و نظارت و توسعه زیرساخت‌ها در دانشگاه‌های متبوع خود پرداخته، امور اجرایی برگزاری رویدادهای ورزشی را به فدراسیون ملی و هیئت‌های استانی مربوط واگذار نمایند. بدیهی است اجرا شدن چنین موضوعی می‌تواند باعث انسجام ورزش دانشجویی، ارتقای سطح مسابقات دانشگاهی و افزایش نقش ورزش دانشگاهی در ورزش ملی شود.

– حاکمیت برنامه محوری در نهادهای زیرمجموعه ورزش دانشگاهی کشور

مطالعات برنامه‌های اول، دوم، سوم و چهارم توسعه هر یک به نوعی ورزش کشور را به تدوین راهبردهای بلند مدت ترغیب نموده‌اند (۸، ۱۱-۱۴)؛ به‌عنوان نمونه در برنامه سوم توسعه تأکید شده بود که سازمان تربیت بدنی موظف است تا پایان سال اول، برنامه طرح جامع ورزش کشور را تهیه و به هیئت وزیران ارائه نماید (۱۲). بررسی وضعیت ورزش دانشجویی در کشورهای مبنا نیز بیانگر اجرای فعالیت‌های ورزش دانشجویی مطابق با برنامه‌های راهبردی و عملیاتی است (۳، ۴، ۶، ۱۵)؛ به‌عنوان نمونه انجمن ورزش‌های دانشگاهی بریتانیا اهداف راهبردی مهمی را به‌عنوان راهنمای عمل خود در پیش گرفته است. مشارکت بخش‌های مختلف آموزش عالی، بنیان‌گذاری رویدادهای بزرگ ملی، بازاریابی و ارتباطات مؤثر و افزایش فرصت‌های ورزشی از جمله این اهداف به‌شمار می‌روند (۶). ورزش دانشجویی استرالیا نیز راهبردهایی کلیدی مانند تسهیل و برگزاری رویدادهای بزرگ ورزش دانشجویی، تدارک فرصت‌هایی برای گسترش بیشتر ورزش دانشجویی، تحول در سیاست‌های ورزشی، مدل‌سازی برنامه‌های تجاری ورزشی، افزایش اعتبار و منزلت ورزش دانشجویی در نظام‌های دانشگاهی را به‌عنوان راهبردهای کلیدی قلمداد کرده و برای تحقق آن‌ها برنامه‌های عملیاتی خاصی را پیش‌بینی کرده است (۵).

در برنامه چهارم توسعه کشور نیز وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مکلف شدند برنامه ارتقای ورزش دانشجویی را ارائه کنند (۸). این تکلیف قانونی دلیل اصلی اجرای پژوهش حاضر به‌شمار می‌رود. بدیهی است برنامه‌ریزی در نظام ورزش دانشجویی مزایای انکارناپذیری برای توسعه ورزش دانشجویی در پی خواهد داشت؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود بخش‌های ستادی ورزش دانشجویی کشور نه‌تنها برنامه محوری را سرلوحه فعالیت‌های خود قرار دهند؛ بلکه با اجرای تمهیدات مؤثر، دانشگاه‌های متبوع خود را نیز به این موضوع ترغیب کنند.

– توسعه هماهنگی و انسجام در بخش‌های مختلف آموزش عالی کشور

در حال حاضر بخشی‌نگری در حوزه کلان آموزش عالی کشور تهدیدی جدی برای ورزش

دانشجویی محسوب می‌شود. پراکندگی و تعدد مراکز آموزش عالی ایجاب می‌کند که سیاست‌های کلی ورزش دانشجویی با حضور مدیران ارشد بخش‌های مختلف آموزش عالی بررسی و تصویب شود. در این راستا، شورای عالی ورزش دانشجویی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور را می‌توان بالاترین سطح تشکیلاتی تصمیم‌گیری ورزش دانشجویی کشور محسوب کرد. همچنین اساس‌نامه فدراسیون ملی ورزش دانشجویی را می‌توان به‌گونه‌ای تدوین و تصویب نمود که هماهنگی و انسجام بخش‌های مختلف ورزش دانشجویی را به بهترین شکل ممکن تحقق بخشد؛ به‌عنوان نمونه در چیدمان اعضای مجمع عمومی فدراسیون ملی ورزش دانشجویی می‌توان طوری عمل کرد که این مجمع در قالب تشکلی واحد به تدوین و تصویب سیاست‌های ورزش دانشجویی کشور اهتمام ورزد.

– تقویت نظام کارآفرینی و نهضت داوطلبی ورزش دانشجویی با تکیه بر دانشجویان تربیت بدنی

یکی از سیاست‌های اصلی برنامه سوم توسعه ورزش دانشجویی ایجاد نهضت داوطلبی دانشجویان بوده است (۱۲). ایجاد انجمن‌های ورزشی درون دانشگاهی و درون‌خوابگاهی از تجارب موفق نهضت داوطلبی در ورزش کشور محسوب می‌شود. این تشکلی‌های داوطلبی موجب مشارکت دانشجویان در توسعه و ارتقای ورزش دانشجویی شده‌اند. وجود نیروهای داوطلب باعث می‌شود کمبود نیروهای حرفه‌ای و کارمندان رسمی در نظام ورزش دانشگاهی تا اندازه‌ای جبران شود. بدیهی است داوطلبان با انگیزه به‌صورت حلقه ارتباط بین مدیریت تربیت بدنی دانشگاه و اقشار دانشجویان عمل کرده، نیازها و نظرات دانشجویان را به مدیریت ورزش دانشگاه انتقال می‌دهند. مطالعه تطبیقی کشورهای مبنا نیز نشان می‌دهد نظام مؤثر داوطلبی در ورزش دانشجویی این کشورها وجود دارد؛ به‌عنوان نمونه انجمن ورزش‌های دانشگاهی بریتانیا نه‌تنها از این موضوع بهره کافی برده؛ بلکه در سطوح مختلف تشکیلات تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات ورزش دانشجویی از نماینده دانشجویان داوطلب استفاده کرده است. نمایندگان دانشجویان در قالب تشکلی داوطلبی با عنوان «صدای دانشجوی» در سطوح مختلف تشکیلات ورزش دانشگاهی حضور دارند و در تطبیق فعالیت‌ها با نیازهای دانشجویان نقش عمده‌ای دارند (۶). در انجمن ملی ورزش دانشگاهی ایالات متحده آمریکا نیز وضع به همین ترتیب است. گسترش نهضت داوطلبی و بهبود روابط با نیروهای داوطلب به‌عنوان راهبردی اصلی در برنامه پنج‌ساله (۲۰۰۸-۲۰۱۲) این انجمن برشمرده شده است (۴).

بدیهی است توسعه نهضت داوطلبی در ورزش دانشجویی باعث رشد خلاقیت و نوآوری دانشجویان، به‌ویژه دانشجویان رشته تربیت بدنی در زمینه اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های ورزشی

خواهد شد؛ بدین ترتیب دانشجویان داوطلب با آموزش‌های حرفه‌ای در عمل آشنا شده، خود را برای پذیرش مسئولیت‌های اجرایی و کارآفرینانه در نظام ورزش کشور در بخش‌های دولتی و خصوصی مهیا خواهند کرد.

- توسعه اماکن ورزشی با اولویت دختران دانشجو

بدیهی است یکی از محورهای توسعه ورزش در هر بخشی مقوله توسعه سخت‌افزاری یا امکانات و فضاهای ورزشی است. توسعه ورزش دانشجویی نیازمند ایجاد زیر ساخت‌های لازم در دانشگاه‌هاست. در سال‌های پایانی برنامه سوم توسعه، مطابق مندرجات طرح جامع ورزش کشور، سرانه ورزش در کشور معادل ۰/۴۹ مترمربع بوده است (۱). بر اساس برنامه‌های تدوین شده این میزان باید در پایان برنامه چهارم توسعه به یک متر ارتقاء یافته باشد. بدیهی است نظام ورزش دانشجویی هم باید با اتخاذ راه‌کارهایی به تحقق این هدف کمک کند. همچنین در برنامه سوم توسعه ورزش دانشجویی کشور از کمبود بهره‌مندی عادلانه دانشجویان دختر از اماکن ورزشی به‌عنوان نقطه ضعف نام برده شده است. حضور فزاینده دختران در دانشگاه‌ها، به‌ویژه در طول برنامه‌های سوم و چهارم توسعه باعث شده تا این نقطه ضعف به‌طور روزافزون نمایان‌تر شود. ایجاد اتاق‌های ورزشی و ایستگاه‌های تندرستی در خوابگاه‌های دانشجویی و تکمیل فضاهای ورزشی نیمه‌تمام باعث شده در طول سال‌های برنامه دوم، سوم و چهارم توسعه، تعداد و ظرفیت فضاهای ورزشی دانشگاه‌ها به دو برابر افزایش یابد، اما کمبود فضاهای ورزشی ویژه دختران دانشجو همچنان احساس می‌شود و نیازمند اتخاذ تدابیری عملیاتی است.

- بهره‌گیری از ظرفیت‌های علمی آموزش عالی، پژوهشکده‌ها و دانشگاه‌های کشور

در راستای علمی کردن ورزش دانشگاهی

بدیهی است نحوه اداره امور ورزش در دانشگاه‌ها باید علمی‌تر از فعالیت‌های ورزشی در باشگاه‌ها و فدراسیون‌های ورزشی و متکی بر روند تحقیق و توسعه باشد که توقع بجایی از ورزش دانشجویی کشور است. این توقع به این دلیل ایجاد می‌شود که مدیران ارشد بخش ستاد و صف ورزش دانشجویی همواره از تحصیل‌کردگان رشته تربیت بدنی بوده‌اند. در برنامه‌های مختلف توسعه ورزش کشور همواره بر علمی کردن ورزش تأکید شده است؛ به‌عنوان نمونه در سیاست‌های راهبردی برنامه سوم توسعه بخش تربیت بدنی و ورزش این‌چنین تأکید شده است:

«علمی کردن فعالیت‌های تربیت بدنی و ورزش از طریق توسعه و تقویت امر آموزش و تحقیقات و نیز ارتقای سطح تخصص نیروی انسانی بخش تربیت بدنی» (۱۲).

در حال حاضر، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و همچنین پژوهشکده‌های مختلفی تحت

نظر آموزش عالی کشور در حال فعالیت‌اند. به نظر می‌رسد این نهادها منابع بالقوه‌ای برای توسعه علمی ورزش دانشگاهی به شمار روند. در این میان دانشکده‌های تربیت بدنی و نیز پژوهشکده تربیت بدنی وزارت علوم (با توجه به مأموریت خود) می‌توانند نقشی اساسی در این زمینه ایفاء کنند. برای عملیاتی شدن این موضوع می‌توان با اتخاذ تدابیری دانشجویان تحصیلات تکمیلی را به سمت انجام پژوهش‌هایی کاربردی در جهت توسعه علمی ورزش دانشجویی سوق داد یا با تعیین الویت‌های پژوهشی این بخش پژوهشگران را به سمت توسعه علمی ورزش دانشجویی سوق داد.

– تقویت نقش و جایگاه ورزش دانشجویی در عرصه ورزش ملی و بین‌المللی

ورزش دانشجویی در شکل ایده‌آل خود می‌تواند پشتیبان اصلی نظام ورزش کشور باشد. بررسی تشکیلات ورزش دانشجویی کشورهای مبنا نشان می‌دهد نظام ورزش دانشگاهی با تکیه بر اهداف کلان و با حمایت از اهداف آموزش عالی، به توسعه و ارتقای نقش ورزش دانشجویی در ورزش ملی حرکت کرده است. برگزاری لیگ‌های ورزشی دانشجویی توسط NCAA و BUSA و همچنین حضور تیم‌های دانشجویی و دانشجویان قهرمان در لیگ‌های منطقه‌ای و ملی بیانگر توجه ویژه به ورزش دانشجویی در ورزش ملی کشورهای پیشرفته است (۶، ۱۶). به نظر می‌رسد برای عملیاتی شدن این موضوع لازم است نقش مدیران ورزش دانشجویی در تصمیم‌گیری‌های کلان ورزش کشور بیشتر شود. این موضوع خود به افزایش امکانات و اعتبارات ورزش دانشجویی، ارتقای سطح کمی و کیفی فعالیت‌ها و در نهایت، تقویت نقش و جایگاه ورزش دانشجویی در ورزش ملی منجر خواهد شد.

همچنین در عرصه بین‌الملل نیز لازم است جایگاه ورزش دانشجویی ایران تقویت شود. در حال حاضر، کرسی‌های بین‌المللی ایران در ورزش دانشگاهی جهان (فیزو) بسیار محدود است. از این منظر لازم است با اتخاذ تدابیری عملیاتی و رایزنی‌های مؤثر به احراز کرسی‌های مهم بین‌المللی در ساختارهای ورزش دانشجویی آسیا و جهان پرداخته شود.

– ایجاد نظام اطلاع‌رسانی و جذب دانشجویان به فعالیت‌های ورزشی

در برنامه‌های مختلف توسعه ورزش کشور بر افزایش مشارکت مردم در فعالیت‌های ورزشی تأکید شده است. افزایش دانش‌آموزان تحت پوشش ورزش دانش‌آموزی، افزایش دانشجویان تحت پوشش ورزش دانشجویی و افزایش آحاد مردم در ورزش همگانی از جمله شاخص‌ها و اهداف کمی است که بر مشارکت هر چه بیشتر جامعه هدف تأکید دارند. بدین منظور ایجاد نظام اطلاع‌رسانی مؤثر به دانشجویان برای جذب آن‌ها به فعالیت‌های ورزشی بسیار ضروری به نظر می‌رسد. مطالعه تطبیقی نظام ورزش دانشجویی نشان داد کشورهای صاحب‌نام در ورزش

دانشجویی، نظام‌های اطلاع‌رسانی مؤثری ایجاد کرده‌اند. برخی کشورها به‌طور ویژه در اهداف و برنامه‌های خود این موضوع را در نظر گرفته‌اند؛ به‌عنوان نمونه در برنامه راهبردی ورزش دانشجویی بریتانیا بر جذب مشارکت و تعامل دانشجویان و تسهیل فرصت‌هایی برای ورزشکاران دانشجو با استفاده از سیستم اطلاع‌رسانی مناسب تأکید شده است. در ارزش‌های کلیدی تشکیلات ورزش دانشجویی آمریکا (NCAA) نیز بر ترغیب مشارکت و جذب دانشجویان به فعالیت‌های ورزشی اشاره شده و یکی از راه‌کارهای عملیاتی این موضوع نیز ایجاد نظام اطلاع‌رسانی مناسب ذکر شده است (۴). ارائه برنامه‌های کیفی، ایجاد نظام انگیزشی، بهره‌مندی از شیوه‌های نوین اطلاع‌رسانی، تشکیل مراکز مشاوره ورزشی در دانشگاه‌های کشور و ایجاد تشکلهای خودجوش ورزش دانشجویی از جمله اقداماتی است که می‌تواند به جذب هر چه بیشتر دانشجویان به فعالیت‌هایی ورزشی بینجامد.

در مجموع، با توجه به راهبردهای تدوین شده و بحث و بررسی انجام شده در خصوص آن‌ها پیشنهاد می‌شود بخش‌های مختلف ستادی ورزش دانشجویی کشور اعم از ادارات کل تربیت بدنی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دانشگاه آزاد اسلامی با تشکیل شورایی راهبردی در درون ساختار خود به تدوین برنامه‌های عملیاتی برای تحقق راهبردهای مذکور بپردازند.

منابع:

۱. سازمان تربیت بدنی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۲). سند راهبردی نظام جامع توسعه تربیت بدنی و ورزش کشور.
۲. رابینز، استیفن پی، دی سنزو، دیوید ای، (۱۳۷۹). «مبانی مدیریت». ترجمه سید محمد اعرابی، محمد علی حمید رفیعی، بهروز اسراری ارشاد. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
3. Canadian Interuniversity Sport, Mission Statement ,2008 , www.cisport.ca/e/pol_proc/documents/02_20_Programs.pdf -
4. National Collegiate Athletic Association , NCAA Strategic Plan 2008-2012 ,2010 , <http://www.ncaapublications.com/p-4111-ncaa-strategic-plan.aspx>
5. Australian University Sport , Statement of Objects And Rules ,2007 http://www.unisport.com.au/_uploads
6. British University Sport Association ,BUSA Strategic Review , 2010 , <http://www.bucs.org.uk/news.asp?section=000100010002&preview=1&itemid=186>

7. NewZealand University Sport, 2006, <http://www.universitysport.org.nz/about/ourmission/>

۸. سند تلفیقی اسناد توسعه بخشی و فرابخشی برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران موضوع بند (ز) ماده ۱۵۵ قانون برنامه چهارم توسعه در بخش تربیت بدنی مصوب ۸۴/۵/۵ هیئت وزیران مستند به ابلاغیه شماره ۲۹۰۹۸/ت/۲۴۸ ه منبع ۸۴/۵/۱۱ معاون اول رییس جمهور.

۹. فرد، آر، دیوید، (۱۳۸۵). «مدیریت استراتژیک». ترجمه علی پارسایان و محمد اعرابی. تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

۱۰. کتاب دولت (۸) (۱۳۸۵). ورزش و تربیت بدنی در برنامه سوم توسعه. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، انتشارات روزنامه ایران: ص ۷۱ تا ۷۶.

۱۱. نظارت بر عملکرد برنامه ۵ ساله اول بخش تربیت بدنی و ورزش سال‌های ۶۸ و ۶۹، سازمان برنامه و بودجه، مدیریت فرهنگ و هنر و تربیت بدنی، شهریور.

۱۲. شاخص‌ها و اهداف کمی بخش تربیت بدنی ورزش کشور در برنامه سوم توسعه، مصوب جلسه مورخ ۸۰/۵/۱۰ هیئت وزیران، موضوع ابلاغیه شماره ۳۱۹/۱۹۲۸ مورخ ۸۰/۵/۱۵، مهدی اخلاقی فیض آثار، دبیر ستاد برنامه‌ریزی و نظارت سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.

۱۳. برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۷۳). سازمان برنامه و بودجه

۱۴. بررسی عملکرد بخش تربیت بدنی در برنامه اول، (۱۳۷۳). از سوی انتشارات مجلس چهارم، گروه تحقیق معاونت پژوهش مرکز پژوهش‌هایی مجلس شورای اسلامی، مهرماه ۱۳۷۳

15. National Collegiate Athletic Association , 2007 www.furman.edu/planning/StrategicPlan/Athletic_reports.doc , ncaa

16. American Sport University , Statement of Mission and Purpose , 2007 , <http://www.americansportsuniversity.com/sanbernardino>